

ΒΙΚΕΝΤΙΟΥ ΔΑΜΟΔΟΥ

ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΣΥΝΤΟΜΙΑΝ

ἢ τε Συνταγμάτιον
Θεολογικόν

Θεολογία δογματικὴ καὶ συντομία, ἢ τε
συνταγματικὴν θεολογικὴν συντομίαν
θεὸν παρὰ τὴν λογικὴν σοφίαν
καὶ τὴν ἐπιστήμην, ἐν τῇ σοφίᾳ
καὶ τῇ ἐπιστήμῃ τῆς
θεολογίας καὶ
καὶ Βικεντίου
δαμοδοῦ ὁ
παιδὸς καὶ
φρασεῖας.

86

Εἰσαγωγή
Κριτικὴ ἔκδοση – Σχόλια
ὑπὸ π. Γ. Δ. Μεταλληνοῦ

ΙΕΡΑ ΜΕΓΙΣΤΗ ΜΟΝΗ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ Βικέντιος Δαμοδός (1700-1754) εἶναι ὁ Ἑλληνας θεολόγος, φιλόσοφος, νομικός πού μέ τό ἔργο καί τήν διδασκαλία του γίνεται ὁ εἰσηγητής ἑνός διαφωτισμοῦ στόν ἑλληνικό χῶρο πρίν τόν Διαφωτισμό τῆς Εὐρώπης (1789), ὁ ὁποῖος μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ὡς ὀρθοδοξοπατερικός καί πού θά συνεχισθεῖ μέ τόν Εὐγένιο Βούλγαρη, τόν Νικηφόρο Θεοτόκη, τόν ἅγιο Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό καί τούς Κολλυβάδες Πατέρες.

Σπουδάζει στήν Δύση καί εἰδικά στήν Βενετία καί τήν Πάδοβα, κάτι συνηθισμένο γιά τούς Ἑλληνες τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας, ὅπως εἶχε κάνει καί ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Βατοπαιδινός· ἀποδέχεται τήν σύγχρονη δυτική ἐπιστημονική πρόοδο, ἀλλά μένει πιστός στήν Ὁρθόδοξη Παράδοση καί προσπαθεῖ νά διαφυλάξει τήν συνέχειά της.

Γράφει τήν ὀγκώδη Δογματική του – ὅλο τό ἔργο διασώζεται στήν Μονή μας (χφ. 99-102) – πού εἶναι μία ἐπιστημονική Δογματική, ἡ πρώτη πού γράφεται κατά τήν Τουρκοκρατία ὡς ἀπάντηση στήν πρόκληση τῆς ἐποχῆς του ἐξαιτίας τῆς συνάντησης τῆς Ὁρθόδοξης Παραδόσεως καί τῆς Δυτικῆς. Ὡς ἐπιστήμονας ἐφαρμόζει πιστά τίς ἐπιστημονικές μεθόδους, παράλληλα ὅμως ὑπερασπίζεται τήν Πατερική Παράδοση καί τήν Παλαμική θεολογία, ἄν καί μέ λογικό, ἀποδεικτικό τρόπο καί ὄχι ἐμπειρικό. Ἀναδεικνύει τήν σπουδαιότητα τῆς διάκρισης οὐσίας καί ἐνέργειας στόν Θεό θεωρώντας τήν ὡς τό κατεξοχήν στοιχεῖο διαφοροποιήσεως τῆς λατινικῆς Δύσης ἀπό τήν ὀρθόδοξη Ἀνατολή. Παρόλες τίς σπουδές του στήν Δύση δέν ἀφομοιώνεται ἀπό τό οὐμανιστικό ἐκκοσμικευμένο πνεῦμα, δέν ἔχει χάσει τά ὀρθόδοξα κριτήρια, τήν συναίσθηση τῆς μοναδικότητος τῆς Ὁρθόδοξης Παραδόσεως καί τῆς ἑτερότητάς της σέ σχέση μέ τήν Δυτική. Στό ἔργο του βλέπουμε μία διαλεκτική ἀντιπαράθεση μεταξύ ἀνατολικῆς καί δυτικῆς θεολογίας, ὀρθόδοξου Πατερικοῦ φρονήματος καί δυτικοῦ νεωτεριστικοῦ.

Εἶναι εὐχῆς ἔργο πού ἡ Μονή μας σέ συνεργασία μέ τόν ἀγαπητό μας καί φιλοπατερικό καθηγητή πρωτοπρεσβύτερο Γεώργιο Μεταλληνό πρόκειται νά ἐκδόσει ὅλη τήν μεγάλη Δογματική τοῦ Βικεντίου Δαμοδοῦ. Ὁ ἀνά χειῖρας τόμος, πού εἶναι ἡ κατ' ἐπιτομή, ἡ κατὰ συντομία Δογματική τοῦ Δαμοδοῦ, ἀποτελεῖ μία εἰσαγωγή γιά τήν μελλοντική ἔκδοση τῆς Δογματικῆς.

Εὐχαριστοῦμε τόν π. Γεώργιο γιά τόν κόπο πού καταβάλλει, ὥστε νά δοῦν τό φῶς τῆς δημοσιότητος αὐτά τά σημαντικά ἐπιστημονικά θεολογικά κείμενα.

Ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μεγίστης
Μονῆς Βατοπαιδίου

Γεώργιος Μεταλλινός

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τό ἔργο τοῦ Βικεντίου Δαμοδοῦ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΣΥΝΤΟΜΙΑΝ Ἡ ΤΕ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ» ἦταν τό θέμα τῆς διδακτορικῆς μου διατριβῆς στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κολωνίας (Köln), τῆς τότε Δυτικῆς Γερμανίας, μέ ἐπιβλέποντα Καθηγητή τόν ἀείμνηστο Βυζαντινολόγο Berthold Rubin (†1990). Ἡ ἐργασία κυκλοφορήθηκε τό 1980 δακτυλογραφημένη. Μέ τήν προτροπή τοῦ Προέδρου τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τῆς «Ἐταιρείας Μελέτης τῶν ἔργων τοῦ Βικεντίου Δαμοδοῦ», Καθηγητοῦ καί Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Εὐαγγέλου Μουτσοπούλου καί τήν εὐγενική χορηγία τῆς Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου ἐκδίδεται τώρα «τύποις» τό διδακτικό ἐγχειρίδιον τοῦ Κεφαλλῆνος Διδιασκάλου καί παραδίδεται στούς ἐρευνητές τῆς περιόδου τῆς Ὀθωμανοκρατίας καί Λατινοκρατίας, ἀλλά καί σέ κάθε φιλόλογο καί φιλόστορα.

Μονολότι στήν παρούσα ἔκδοση τό κείμενο τοῦ Β. Δαμοδοῦ ἔχει τό κύριο βάρος, προτάσσονται γιά τήν διευκόλυνση τοῦ μελετητοῦ του τά ἀναγκαῖα εἰσαγωγικά στοιχεῖα, εἰλημμένα ἀπό τήν διατριβή, καί ἐπιτάσσονται τά σημαντικότερα σχόλιά της στό ἔργο.

Τό βιβλίο αὐτό μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς προοίμιο τῆς κριτικῆς ἔκδοσης καί τῆς ἀνέκδοτης, ἀκόμη, μεγάλης «Δογματικῆς Διδασκαλίας» τοῦ Δαμοδοῦ, ὁ α' τόμος τῆς ὁποίας ἐτοιμάζεται ἀπό τόν π. Γεώργιο Μεταλληνό καί τήν πρεσβυτέρα Βαρβάρα Καλογεροπούλου-Μεταλληνοῦ, καί πάλι μέ δαπάνη τῆς παραπάνω Ἱερᾶς Μονῆς, στήν ὁποία ἄλλωστε σώζεται ὁλόκληρο τό ἔργο (χφα 99-102).

Ἰδιαίτερα θέλω νά εὐχαριστήσω τόν Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη καί Καθηγούμενο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς π. Ἐφραίμ, διότι περιβάλλει μέ τήν ἀγάπη καί ἐμπιστοσύνη του τήν προσπάθειά μας, ὡς καί τόν Ὁσιολογιώτατο Μοναχό π. Ἀδριανό γιά ὅλη τήν ἀδελφική συμπαράστασή του.

Ληξούρι, 26.7.2007

πρωτ. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θον

Περί τοῦ πῶς δικαιούται καὶ ἀγιάζεται ὁ ἁμαρτωλός

Ἡ μεταλλαγή ἐκείνη, μέ τήν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἀπό ἁμαρτωλός γίνεται δίκαιος, λέγεται ἀγιασμός καὶ δικαιοσύνη· καθώς ἡ μεταλλαγή, μέ τήν ὁποίαν ἀπό ἄρρωστος τινος γίνεται ὑγιής, λέγεται ἴασις. Ζητοῦμεν οὖν τώρα, πῶς γίνεται τούτη ἡ μεταλλαγή, ἥγουν πῶς δικαιούται ὁ ἁμαρτωλός καὶ πῶς ἐξαλείφεται ἡ ἁμαρτία του. Εἰς τοῦτο ἔχομεν διαφοράν μέ τούς αίρετικούς· ἡμεῖς ἔτζι ἐξηγοῦμεν τήν δικαίωσιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μέ ἀναλογίαν πρός τόν ἄρρωστον. Ἄν εἶναι ἓνας ἄνθρωπος πληγωμένος, διά νά τόν ἰατρεύσῃ ὁ ἰατρός, κάνει τρία πράγματα: α^{ον} τοῦ παραγγέλλει κάποια πράγματα διά προετοιμασίαν τῆς ἰατρείας, ὡσάν τήν κάθαρσιν τοῦ αἵματος· β^{ον} τοῦ δίνει κανένα φάρμακον, μέ τό ὁποῖον ἰατρεύει τήν πληγήν· γ^{ον} τοῦ δίδει καὶ ἐτοιμάζει ἄλλο φυλακτικόν πρᾶγμα, διά νά μήν ξεπέσῃ εἰς τήν ἰδίαν ἄρρωστίαν. Ἐτζι γίνεται εἰς τόν ἀγιασμόν τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Ὁ Θεός πρῶτον προστάζει κάποιαν προετοιμασίαν διά τήν ἴασιν τῆς ψυχῆς, ὡσάν τόν φόβον τοῦ Θεοῦ, τήν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας, τήν συντριβήν καὶ ὅμοια· β^{ον} δίδει τοῦ ἁμαρτωλοῦ τήν χάριν του ὁ Θεός, μέ τήν ὁποίαν ἐξαλείφονται αἱ ἁμαρτίαι καὶ ἔσωθεν ἡ ψυχὴ ξανανεοῦται καὶ ἀνακαινίζεται· γ^{ον} τοῦ δίδει τό φυλακτικόν τῆς χάριτος, ἥγουν τοῦ παραγγέλλει νά μή κάμῃ ἄλλας ἁμαρτίας, διά νά μή χάσῃ τήν χάριν ὅπου ἔλαβεν.

Οἱ αίρετικοί πάλιν εἰς ἄλλον τρόπον ἐξηγοῦσι τήν δικαίωσιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ λέγοντες, ὅτι καθώς ἓνας πληγωμένος ἄνθρωπος σκεπάζει τήν πληγήν, διά νά μή φαίνεται, ὅταν προβαίνη ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἔτζι ὁ ἁμαρτωλός, μήν ἠμπορῶντας νά φανῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ διά τήν δυσωδίαν τῆς ἁμαρτίας, ζητεῖ ἀπό τόν Χριστόν τήν ἰατρείαν καὶ ὁ Χριστός προσφέρει τοῦ ἁμαρτωλοῦ τήν δικαίωσιν του εἰς μίαν χλαμύδα χρυσῆν, μέ τήν ὁποίαν ὁ ἁμαρτωλός σκεπάζει τήν ἁμαρτί-

αν του, καί πιστεύοντας ὅτι εἶναι δίκαιος διά μέσον τῆς δικαιο-
ώσεως τοῦ Χριστοῦ ἤμπορεῖ νά προβάλλῃ ἄμωμος καί καθα-
ρός ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ.

Ἀπό τήν ἐξήγησιν τούτην τῶν αίρετικῶν τρία ἀκολουθοῦ-
5 σιν· α^{ον} ὅτι εἰς τήν δικαίωσιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ δέν ἐξαλείφον-
ται αἱ ἁμαρτίαι, ἀλλά κρύπτονται καί σκεπάζονται· β^{ον} ὅτι δέν
λαμβάνει χάριν ὁ ἁμαρτωλός, μέ τήν ὁποίαν ἔσωθεν ἀνακαινί-
ζεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἀλλά μόνον προσλαμβάνει ἔξωθεν ὡς ἐ-
δικήν του τήν ἀγιότητα τοῦ Χριστοῦ, μέ τήν ὁποίαν φαίνεται
10 δίκαιος καί ἔσωθεν διαμένει ἁμαρτωλός· γ^{ον} διά νά προσλάβῃ
τήν ἀγιότητα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ χρειάζεται μόνη ἡ πίστις, μέ τήν
ὁποίαν πιστεύει βέβαια πῶς τοῦ ἐσκεπάσθησαν αἱ ἁμαρτίαι ὑ-
ποκάτω εἰς τήν ἀγιότητα τοῦ Χριστοῦ. Τά τρία τοῦτα τῶν αί-
ρετικῶν πρέπει νά ἀναιρέσωμεν.

15 **Θέσις πρώτη:** Εἰς τόν ἀγιασμόν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀληθῶς ἐ-
ξαλείφονται αἱ ἁμαρτίαι καί δέν σκεπάζονται μόνον.

Τήν θέσιν τούτην τήν δείχνομεν μέ καλᾶς μαρτυρίας τῆς
Γραφῆς. Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης εἰς τό α^{ον} κεφάλαιον λέγει·
ἰδού «ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου».
20 Καί εἰς τό γ^{ον} κεφάλαιον τῶν Πράξεων· «Μετανοήσατε καί ἐ-
πιστραφῆτε· εἰς τό ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας». Καί
πρός Ἑβραίους θ' «ὁ Χριστός, ἅπαξ προσενεχθεῖς εἰς τό πολ-
λῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας». Ἀπό τά ρητά τοῦτα ἔτζι συμπεραί-
νω. Ἐκεῖνο ὅπου ἀφαιρεῖται, ἐξαλείφεται καί σκορπίζεται,
25 ἤγουν ἀδειάζεται, δέν διαμένει· ἀλλά μήν εἰς τήν δικαίωσιν τοῦ
ἁμαρτωλοῦ ἀφαιρεῖται καί ἐξαλείφεται ἡ ἁμαρτία· λοιπόν δέν
διαμένει εἰς τόν ἄνθρωπον.

Ἐνίστανται οἱ αίρετικοί φέροντες τό «μακάριοι ὧν ἀφέθη-
σαν αἱ ἀνομίαί καί ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαί». Λοιπόν
30 καλύπτονται καί οὐκ ἐξαλείφονται αἱ ἁμαρτίαί.

Ἀποκρίνομαι, ὅτι εἶναι κακόν τό συμπέρασμα, ἐπειδή εἰς
τήν Γραφήν τό «ἐπεκαλύφθησαν» λαμβάνεται ἀντί τοῦ «ἀφέ-

14 πρέπει om P 20 κεφάλ. om P 21 Καί εἰς τήν πρὸς Ἑβρ. ἐπ. κεφ. θ^ω A 25
ἀδιάζεται Codd 29 ἀπεκαλ. A 32 ἀπεκαλ. A

19 Joh. 1,29 20 Act. 3,19 22 Hebr. 9,28 28 Ps. XXXI (XXXII), 1

θησαν» καί διά τοῦτο σμίγονται ὁμοῦ αἱ δύο λέξεις. Ὅταν γάρ ἀφεθῆ μία ἁμαρτία, καλεῖται κεκαλυμμένη, διατί ὁ ἁμαρτωλός δέν φαίνεται πλέον ἁμαρτωλός. Καί καθώς τό σκέπασμα δέν ἀφήνει νά φαίνεται τό σκεπασμένον πρᾶγμα, ἔτσι ἡ συγχώρησις τῆς ἁμαρτίας δέν ἀφίνει νά φαίνεται πλέον ἡ ἁμαρτία. Διά τό μή φανῆναι πλέον, λοιπόν, τήν ἁμαρτίαν, λέγεται «ἐπικαλύπτεται» τό «συγχωρεῖται».

Θέσις δευτέρα: ὁ Θεός εἰς τήν δικαίωσιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ δίδει τοῦ ἀνθρώπου τήν χάριν του, μέ τήν ὁποίαν ὁ ἁμαρτωλός γίνεται καθαρός καί ἄμωμος. Καί ἡ δευτέρα τούτη πρότασις δείχεται μέ τήν θείαν Γραφήν, ἐπειδή λέγει ὁ Ἀπόστολος εἰς τήν α^{ην} πρὸς Κορινθίους, κεφάλαιον γ^{ον} «οὐκ οἶδατε ὅτι ναός Θεοῦ ἐστε καί τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;», ἤγουν οἰκεῖ διά τήν ἀγιωσύνης, καί δικαιοσύνης, καί ἀγάπης κατά τόν αὐτόν Ἀπόστολον εἰς τό ε' πρὸς Ρωμαίους· «ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν διά Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν». Σημείωσαι ὧδε, ὅτι ἡ ἀγάπη τούτη ποικίλως ὀνομάζεται κατά τήν διαφοράν τῶν ἀποτελεσμάτων, καί α^{ον} μέν λέγεται χάρις, διατί δωρεάν δίδεται ἡμῖν· β^{ον} λέγεται δικαιοσύνη, διατί μέ αὐτήν ἀπονέμει ὁ ἄνθρωπος ἐκάστου τό ἴδιον, ἤγουν τῷ Θεῷ τήν εὐσέβειαν καί προσκύνησιν, τῷ πλησίον τήν ἀγάπην, ἀπονέμει ἑαυτῷ τήν ὑστέρησιν τῶν ἐλαττωμάτων καί τῶν ἀρετῶν τήν αὔξησιν· γ^{ον} λέγεται σπόρος Θεοῦ, διατί καθώς ἀπό τόν σπόρον προέρχονται τά κάρπημα δένδρη, ἔτσι ἀπό τήν ἀγάπη<ν> τά ὠφέλιμα ἔργα διά τήν αἰώνιον ζωήν.

Κατά ταύτης τῆς θέσεως διαφόρως ἐνίστανται οἱ αἰρετικοί. Καί α^{ον} ἡμεῖς ἐσώθημεν διά μέσον τῆς δικαιοσύνης τοῦ Χριστοῦ, ἤγουν διατί ἐσταυρώθη δι' ἡμᾶς. Ἄρα ποιεῖ ἡμᾶς δικαίους ἡ προσκολληθεῖσα δικαιοσύνη τοῦ Χριστοῦ, ὄχι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ ἐν ἡμῖν κατοικοῦσα, καθώς ποιεῖ λευκόν τόν ἄνθρωπον ἡ λευκότης ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσα. Ταύτην δέ τήν χάριν

4 ἀφίνει Codd 6 φανεῖναι Codd 6 ἀποκαλ. Α συγχωρεῖσθαι Α 11 ἐπειδή λέγει: λέγει γάρ Ρ 12 κεφαλ. om Ρ 15 τῆς πρὸς Α 19 λέγεται om Ρ 21 πλησίω Codd 27 τοῦ Θεοῦ Ρ 27 μέσου Α

12 1. Kor. 3,16 15 Rom. 5,5

λαμβάνομεν διά τῆς δικαιοσύνης τοῦ Χριστοῦ, ἡγουν διά τὰ πάθη καί θάνατον, ὅπου ὑπέμεινεν ὁ Χριστός.

Λέγουσι β^{ον}, φησίν ὁ Ἀπόστολος, Ρωμαίους δ^{ον} «τῷ <...> πιστεύοντι ἐπί τόν δικαιοῦντα τόν ἀσεβῆ λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην»· ἄρα ἡ πίστις δικαιοῖ. Ἀποκρίνομαι, ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν, διατί ἄλλο εἶναι ἡ πίστις, ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος νά λογίζεται εἰς δικαιοσύνην αὐτοῦ, καί ἄλλο εἶναι ὅτι ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ, ὅπου εἶναι ἔξω τοῦ ἀνθρώπου, νά λογίζεται εἰς δικαιοσύνην ἐκείνου. Τό α^{ον} ὁμολογεῖ ὁ Ἀπόστολος μόνον.

Λέγουσι γ^{ον} κατά τόν Ἀπόστολον ἐν τῷ ε' πρὸς Ρωμαίους· «διά τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνός δίκαιοι καταστήσονται οἱ πολλοί». Ἄρα ἡ ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ δικαιοσύνη τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Ἀποκρίνομαι, ὅτι ἡμεῖς δικαιούμεθα διά τῆς ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ διαθετικῶς, ἡγουν, ὡς λέγουσιν οἱ Λατῖνοι, *dispositive* καί *meritorie*, ἀλλ' οὐκ εἰδικῶς, καί τούτη εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ Ἀποστόλου, διατί συγκρίνει τήν παρακοήν τοῦ Ἀδάμ μέ τήν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ. Ὅθεν καθὼς διαθετικῶς ἐστάθη ἀφορμή ἡ παρακοή τοῦ Ἀδάμ καί εἴμασθεν ἄδικοι, οὕτω διαθετικῶς ἐστάθη ἀφορμή ἡ ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ καί εἴμασθεν δίκαιοι, ἡγουν μέ τήν παρακοήν ὁ Ἀδάμ ἐπροξένησεν εἰς τούς μεταγενεστέρους τήν πρώτην ἁμαρτίαν καί ὁ Χριστός μέ τήν ὑπακοήν ἐπροξένησε τήν χάριν εἰς τούς ἀνθρώπους, ἡ ὁποία εἰδικῶς δικαιοῖ τόν ἁμαρτωλόν, εἰδικῶς, τούτέστι ποιητικῶς.

25 *Περί τῆς δικαιούσης πίστεως.*

Διά νά ἀναιρέσωμεν τήν γ^{ην} διδασκαλίαν τῶν αίρετικῶν, ὅπου ἄνωθεν ἐξηγήσαμεν, πρέπει νά φανερώσωμεν, τί εἶναι δικαιοῦσα πίστις, τήν ὁποίαν ἐφαντάσθησαν. Τρία διδάσκουσιν εἰς τοῦτο οἱ ἀντίπαλοι: α^{ον} ὅτι ἡ πίστις μόνη δικαιοῖ καί ἀγιάζει· β^{ον} ὅτι ἡ ἀγιάζουσα τούτη πίστις εἶναι νά πιστεύσῃ ὁ ἄν-

3 Ρωμαίους δ^{ον} P: εἰς τόν δ^{ον} πρὸς Ρωμαίους A 11 ἐν τῷ ε' πρὸς Ρωμ. A: Ρωμ. ε' P 16 καί: et P οὐχ A 18 ὡς καθὼς A

3 Rom. 4,5 11 Rom. 5,19

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	26
ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΣΥΝΤΟΜΙΑΝ Ἡ ΤΕ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ	29
Προλεγόμενα	31
Κεφάλαιον Α'. Περί τῆς Τριαδικῆς ἐνότητος	33
Κεφάλαιον Β'. Περί τῆς τάξεως τῶν Προσώπων εἰς τὴν Τριάδα	35
Κεφάλαιον Γ'. Ποῖα λέγονται φυσικά, ποῖα προσωπικά, διακριτικά καὶ ἐνεργείας ὀνόματα εἰς τὸν Θεόν	38
Κεφάλαιον Δ'. Περί τῆς θείας πέμψεως	47
Κεφάλαιον Ε'. Περί τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος	60
Κεφάλαιον ΣΤ'. Περί τῶν καρπῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν Μακαρισμῶν τοῦ Χριστοῦ	88
Κεφάλαιον Ζ'. Περί τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, θανασίμου καὶ συγγνωστῆς	91
Κεφάλαιον Η'. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἔχη σῶον τό αὐτεξούσιον τῆς ἐλευθερίας	96
Κεφάλαιον Θ'. Περί τοῦ πῶς δικαιούται καὶ ἁγιάζεται ὁ ἁμαρτωλός	99
Κεφάλαιον Ι'. Περί ἀξίας καὶ μισθοῦ τῶν ἀγαθῶν ἔργων καὶ περὶ προορισμοῦ	106
Κεφάλαιον ΙΑ'. Περί Μυστηρίων	109
Κεφάλαιον ΙΒ'. Περί τῆς Θείας Γραφῆς	117

Κεφάλαιον ΙΓ΄. Περί τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας	121
Κεφάλαιον ΙΔ΄. Πόθεν θεσπίζουσιν οἱ Λατῖνοι τά προνόμια τοῦ Πάπα	132
Κεφάλαιον ΙΕ΄. Περί τῆς ὑπερφυσικῆς μακαριότητος	136
Κεφάλαιον ΙΣΤ΄. Ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅπου φθάνουν εἰς τὴν αἰώνιον μακαριότητα, ὅπου περὶ τῆς ταπεινότητος τῆς χριστιανικῆς καὶ περὶ προορισμοῦ	142
Κεφάλαιον ΙΖ΄. Περί τῆς διαφορᾶς τῶν Λατίνων καὶ Γραικῶν εἰς τὴν μακαριότητα τῶν Ἁγίων	146
Κεφάλαιον ΙΗ΄. Περί τῆς διαφορᾶς τῶν Γραικῶν καὶ Λατίνων περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός	151
Κεφάλαιον ΙΘ΄. Περί τῆς διαφορᾶς τῶν Ἀζύμων	156
Κεφάλαιον Κ΄. Περί τοῦ πότε γίνεται μεταβολή τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου εἰς τό Μυστήριον	161
ΣΧΟΛΙΑ	169
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	189
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ	207